

# ПРОГРАМИ НАСТАВЕ И УЧЕЊА ПРЕМА НОВИМ СТАНДАРДИМА

## *Уводна реч*

Образовно-васпитна пракса је сложена, променљива и одвија се кроз динамичну спрегу међусобних односа и различитих активности у социјалном и физичком окружењу, у јединственом контексту конкретног одељења, конкретне школе и конкретне локалне заједнице. Зато се уместо израза реализовати програм, користи – планира и остварује настава и учење које одговара конкретним потребама одељења.

Три главна стуба квалитетног образовања су: а) квалитетан наставник (компетентан наставник који се усавршава и користи се свим актуелним применљивим методикама); б) квалитетан програм (програм који није детаљан и „окован”, који је једноставним и јасним смерницама оријентисан на исходе, односно на функционално знање, а не на садржај који треба репродуковати); в) квалитетан уџбеник (уџбеник који омогућава ученику да понови и примени усвојено знање на часу). Уколико погледамо друге земље, можемо приметити да су сва три поменута сегмента развијена у оним земљама које су развиле поверење према наставнику (компетентан наставник који је завршио факултет да би пре свега био наставник) који има „отворен” програм коме креативно приступа; дакле, поверење у програм који развија креативност наставника, поверење у издавача и на крају, поверење у избор наставника да ће изабрати најбољи уџбеник за своје ученике (јер, као што се данас све прилагођава јединки, попут медицине, и образовање се мора прилагођавати сваком ученику, јер једнако образовање за све не значи и квалитетно образовање за све). Многи наставници данас своје часове прилагођавају и планирају према уџбеницима, а не према програму наставе и учења. Уџбеник није нужан услов за квалитетну наставу, то је наставник који одговорно учествује у избору уџбеника и материјала за своје ученике. Тако, долазимо до модела где кажемо: наставник је нужан услов квалитетног образовања, а довољни услови су уџбеници и програми.

Последњих година педагошке науке у другим земљама померају фокус са ученика на наставника схватајући да је у свим земљама које су по резултатима високообразоване, наставник тај који је кључ. С тим у вези треба и да мотивишемо наставнике, да их померимо из зоне комфора, подстичемо их не само материјално, већ пре свега кроз могућност напредовања, каријерног вођења, стварајући услове да стручно усавршавање одговара потребама наставника, развијајући алате за међусобну размену знања и сарадњу међу наставницима и установама. Учионица није место где се знање преноси непрестаним понављањем чињеница, већ је почетно место на коме се ствара низ могућности за стварање знања код ученика. Наставак реформе образовања се мора наставити са новим стандардима, а затим прављењем програма према исходима где се садржај минимализира, што до сад није био случај. Иако су прошле обуке и направљени програми, наставници се и даље држе садржаја који им је дат као помоћ у програмима. Развој образовања треба да

иде у још јачем оснаживању наставника, да се не плаши слободе и да у пуном капацитету користи међупредметне компетенције и међупредметно повезивање у настави.

### *Кратак осврт на основе програма заснованог на стандардима и кључним компетенцијама*

Шта је програм образовања? Једноставно, курикулум или програм јесте скуп знања и вештина које би ученик требало да усвоји у различитим периодима, тј. разредима учења. Учење није додавање чињеница, већ разгранато повезивање. То нам може омогућити квалитетан програм који није магацин знања и „окован”, већ отворен и јасним смерницама оријентисан на исходе, односно на критичко мишљење, а не на садржај који треба репродуковати. На основу тог скупа наставник прави свој план у једној години како би најбоље са својим ученицима дошао до остваривање исхода. Отворени план и програм наставе учења наставнику омогућава да слободно креира своје преношење знања у складу са индивидуалним разликама ученика и свог одељења. Настава усмерена на ученика је дакле, настава усмерена на процес учења и исходе, односно резултате учења. Дакле, у средишту ове наставе су исходи, а не садржаји програма.

Исходи су искази који показују шта ученик треба да зна, може и уме да уради на крају одређеног процеса учења, на крају разреда; очекивани резултати учења који показују за шта ученика оспособљавају изграђена знања током једногодишње наставе и учења одређеног предмета; очекивани, проверљиви резултати дефинисани за сваки наставни предмет и разред; остварују се у процесу наставе и учења током целе школске године путем различитих приступа, метода, техника, садржаја и применом разноврсних активности. Један исход може да се остварује преко различитих садржаја и активности, као што један садржај и/или активност може да учествује у остваривању више различитих исхода. Од посебног значаја је сарадња, заједнички рад наставника у циљу обезбеђивања услова за развој функционалних знања ученика, развој компетенција ученика. Важно је напоменути да су исходи програма повезани са димензијама когнитивних процеса који су дефинисани ревидираном Блумовом таксономијом. Задатак наставника није да само реализује садржаје, неопходно је да процес наставе и учења организује тако да ученици достигну исходе прописане програмом наставе и учења. У настави усмереној на ученика, процес учења и исходе, садржаји имају улогу средства/инструмента за остваривање исхода. Програми су само оквир, „конструкција“, упутство наставнику који је кључни чинилац не само за трансфер знања, вештина и ставова, већ и креатор атмосфере и подстицајног окружења за ученике.

Процес наставе и учења се остварује у троуглу чији су углови исходи, стандарди и компетенције. Наставник се по том троуглу креће тако што остваривањем исхода постиже достизање стандарда, што све заједно развија компетенције ученика. Компетенције подразумевају скуп повезаних знања, вештина, ставова и личних својстава које једној особи омогућавају да у датом контексту, у одређеној ситуацији, предузме одговарајућу

активност и да ту активност обави ваљано, успешно и ефикасно. У образовно-васпитном систему Републике Србије имамо:

- 1) Кључне компетенције за целоживотно учење (ЗОСОВ), опште међупредметне компетенције за крај основног образовања и васпитања (Закон о основном образовању и васпитању) и међупредметне компетенције за крај средњег образовања (Закон о средњем образовању и васпитању); донете су на нивоу Републике Србије 2013. године, одлуком Националног просветног савета, објављене су у *Правилнику о општим стандардима постигнућа за крај општег средњег образовања и средњег стручног образовања у делу општеобразовних предмета*<sup>1</sup> на основу Европског оквира кључних компетенција за целоживотно учење из 2006. године;
- 2) предметне компетенције представљају наративни опис шта ученици знају и могу да ураде на основу образовања које стичу у оквиру појединачних наставних предмета у оквиру циклуса/нивоа образовања и васпитања. Описују крајњу сврху учења датог предмета. Разликујемо општу предметну компетенцију и специфичне предметне компетенције; специфичне предметне компетенције су дефинисане на три нивоа постигнућа (основни, средњи и напредни ниво); те компетенције су саставни део стандарда постигнућа ученика (нпр. у оквиру стандарда постигнућа ученика који су усвојени 2024. године.) Поред њих, постоје Кључне компетенције и компетенције за демократску културу.

Референтни оквир компетенција за демократску културу – књига 1 је доступан на интернет адреси [https://zuov.gov.rs/wpfd\\_file/referentni-okvir-kompetencija-za-demokratsku-kulturu-knjiga-1/](https://zuov.gov.rs/wpfd_file/referentni-okvir-kompetencija-za-demokratsku-kulturu-knjiga-1/).

- Кључне, опште међупредметне и компетенције за демократску културу су међусобно повезане и истовремено се развијају.

Компетенције су важне зато што омогућавају појединцу да у реалној ситуацији, у одређеном контексту, примени све оно што је учењем развио на решавање проблема. Образовни стандарди постигнућа представљају скуп исказа који показују која суштинска знања, вештине и ставове треба да поседују ученици на крају одређеног циклуса и/или нивоа образовања и васпитања. Дефинисани су на три нивоа постигнућа – основни, средњи и напредни ниво. Нивои стандарда описују у коликом степену је ученик овладао одређеним знањима и вештинама. Стандарди су дефинисани као индикатори преко којих може да се провери да ли је ученик на крају образовног циклуса/нивоа образовања стекао одговарајућа знања, да ли је овладао одређеним вештинама и развио одређене компетенције. Нивои постигнућа нису у вези са сумативном оценом, али су значајни за формативно оцењивање.

---

<sup>1</sup> Сл. гласник РС, број 117/2013.

Функција образовних стандарда у образовно-васпитном систему је да измери:

- степен остварености исхода и развијености компетенција, односно шта су ученици достигли на крају одређеног периода (циклуса) школовања;
- квалитет и ниво достигнуте ефикасности у образовном систему.

Због наведеног, кажемо и да су образовни стандарди постигнућа мерни инструмент. Такође, наставника усмеравају на који начин да креира/обликује/планира наставу како би ученици достигли прописане образовне стандарде постигнућа.

За остваривање исхода, развијање компетенција и достизање стандарда наставник користи различите инструменте међу којима су садржаји, наставни материјали, методе и технике. Потребно је оснажити наставника, а потом му дати аутономију и креативност у односу на план и програм наставе и учења. Независан, искусан наставник који усавршава начин преношења знања, умрежен са другим наставницима ширећи искуство јесте кључ успеха.

### *Планиране активности на имплементацији реформисаног програма*

Можемо рећи да је будућност образовања – отворен програм који компетентан наставник креативно користи у својој настави (интегративно, у контексту, индивидуално) кроз међупредметно повезивање (границе појединачних предмета нестају те се кроз призму једног предмета виде и остали предмети не губећи никад из вида кључне компетенције), уз хеуристички уџбеник (прилагођен интерактивни уџбеник скројен за ученика на основу искуства и методичке вештине аутора).

ЗУОВ ће према новим стандардима припремити предлог отворенијег програма који компетентан наставник креативно користи у својој настави кроз међупредметно повезивање. Прве реформе програма и обуке су покренуле тај процес, а наставак започетог циклуса реформи требало би да устали такав програм уз подршку креативности наставника, оснаживања његове одговорности и компетенција а кроз јаснију подршку и континуирано праћење таквог процеса рада. Они представљају оквир који наставник користи у настави усмереној на ученика, како би се обезбедило квалитетно образовање. Квалитетно образовање за сваког ученика није исто, зато су код нас као и мање-више свуда у свету програми само оквир, знакови поред пута да не бисмо ушли у замку па уместо образовања једнаког за све, добили једнако образовање за све. Централни део програма су циљ и исходи, а кључни појмови садржаја и упутство треба да буду смернице за наставнике и ауторе уџбеника. Кључни појмови садржаја су само средство до остваривање исхода који се налази у табели. Ниједан програм нема за циљ да се репродукује садржај и упутство, јер то није сврха упутства, пошто оно садржи додатна појашњења која су важна за планирање и остваривање наставе... У свету нових технологија од ученика не треба тражити да памте велики број информација, а ни стандарди ни програми то не подразумевају. Наставници су на обукама упознати са основним интенцијама реформе и слободом коју имају у планирању и остваривању наставе. Сврха нашег образовања је

наведена у првих десетак чланова ЗОСОВ-а: циљеви, исходи, кључне компетенције... Свако од нас ће се сложити да жели да наши ученици одрасту у људе који покрећу и прихватају промене, преузимају одговорност, ефикасно управљају собом и својим активностима, прикупљају, организују и критички процењују информације, ефективно управљају сопственим учењем... Програм служи да бисмо све ово остварили, а не служи да се ишчита сав садржај и науче све чињенице, информације и дефиниције. Како време одмиче, сваки предмет ће имати све више садржаја, али није циљ програма да се све то ученицима „убаци“ у главе, већ да наставник прави оперативне планове на свој креативни и индивидуални начин.

ЗУОВ ће настојати да, након припреме програма за пети разред и први разред средње школе осмисли континуирану подршку и повезивање са наставницима како би се уједначио рад, слобода припомогла и ојачала.

Да бисмо обезбедили континуирани развој образовања, ЗУОВ треба да има по школским управама широм Србије спољне сараднике који би радили са школама, руководиоцима стручних већа и директорима, давали подршку, радили мониторинг, обавештавали их о новим правцима у образовању, били упућени у креативне потенцијале, као и њихове проблеме. Све ово захтева обуку водитеља/ментора који би у школама одржали обуке руководиоцима стручних већа и директорима школа. Успостављање мреже и рад ментора по регионима, који би с ЗУОВ-ом радили на имплементацији програма важан је услов успостављање одрживости система. У сарадњи са ЗВКОВ-ом бисмо успоставили континуиране анализе и праћење имплементације програма која ће ојачати самоевалуацију школе.

У сусрет новим програмима организовали бисмо и консултације са уредницима издавачких кућа како би и учбеници били подршка, а не препрека флексибилном програму.

#### Резиме:

- Нови програми у којима је акценат на исходима, међупредметним компетенцијама и повезивању, а не на садржајима.
- Оснаживање наставника да користе аутономију и креативност (постиже се обукама, подршком, али и самим програмом).
- Успостављање континуиране подршке по школским управама у циљу менторског рада и имплементације програма и свега што се односи на унапређивање образовања у будућности. Успостављање система ЗУОВ – ментор – директор школе – руководиоци стручних већа – наставници омогућило би константно праћење примене програма.
- Успостављање континуиране евалуације нових програма и оснаживање самоевалуације која се постиже слањем извештаја ментора ЗУОВ-у.

#### *Закључак*

Када се говори о образовању и потреби стицања знања, и некад, а данас још више, један сегмент је итекако потребан - васпитање. Ако сагледамо убрзано време у коме живимо јасно је зашто у школи као установи која је микроогледало друштвене стварности васпитање постаје основни задатак. Програм као основа образовања је основни елемент којим се образовање побољшава. Нико, нити у једном добу, не жели да преноси знање које нема примену, које је само репродукција информација. Данас знамо да је програм у контексту, оријентисан на исходе, овој генерацији донео развијено образовање у свету. Знамо и да је међупредметно повезивање данас метода која даје добре резултате. Уколико би у наредним годинама факултети акредитовали програме у којима се тежиште изучавања ставља на методичко-дидактичке вештине, где би се истраживало и учило како се учи и преноси знање, добили бисмо будући наставни кадар који може да изнесе отворени и флексибилни програм уз међупредметно повезивање засновано на кључним компетенцијама. Такав наставник успешно изводи и води реформу у далеку будућност. Такав оснажен наставник може да реализује програм само са најосновнијим оквирним моделом, који му оставља велики простор за слободно и креативно деловање. Таквом наставнику би требало пружити подршку и подстицаје у свакој школској управи, кроз мрежу ментора широм земље. Наставник треба да буде слободан и креативан, али не сме бити сâм и без подршке просветних институција, родитеља ученика, и других важних чинилаца једног друштва и уређења, јер наставник представља битну карику која спаја важне чиниоце сваког друштва. Неговати доброг наставника је циљ сваког развијеног образовног система, па и сваког времена: како прошлости и садашњости, тако и будућности.